

РЕЦЕНЗИЯ

на предоставените трудове на гл. ас. д-р Таня Казанджиева
за участие в конкурс за „доцент“ по 2.1. Филология
(Българска литература за деца и фолклористика),
обявен от СУ „Св. Климент Охридски“ в ДВ., бр. 9/02.02.2016 г.
Рецензент: проф. дфн Томислав Дяков

Гл. ас. д-р Таня Казанджиева е единствен кандидат в обявения конкурс. Тя представя за конкурса две монографии „Македонска звезда (1909–1910) – ретроспективна антология за младите българи, 233 стр.(2012) и „Фрагменти от българската литература за деца и юноши – ХХ век“, 180 стр. (2016), а също така 17 статии по проблемите на българската литература за деца и юноши, българския фолклор, медиите. Има участие с 20 доклада в научни конференции. Всички те са в областите на българската литература за деца и юноши, българския фолклор, културната и социална антропология и медиите.

Затова смятам, че участието на д-р Таня Казанджиева в хабилитационен конкурс е логично продължение на академичното ѝ развитие в СУ „Св. Климент Охридски“. През 2006 г. тя придобива научната и образователна степен „доктор“. През 2009 г., оценявайки комуникационните ѝ качества и уменията за работа с различен вид текст тя беше поканена да води лекционен курс по „Българска литература за деца и юноши“ във ФНПП на Софийския университет като хоноруван преподавател. След успешно издържан конкурс, през 2013 г. , д-р Казанджиева стана редовен асистент във факултета.

С гл. ас. д-р Таня Казанджиева имаме общи научни интереси. Търсим взаимовръзките между фолклора, литературите и медиите. Това са теми, които присъстват неизменно, както в моите, така и в изследователските интенции на д-р Казанджиева. Впрочем, по тези теми е и дисертационният труд на Таня Казанджиева „Медиа, фолклор и етнокултурна идентичност (Бежанската фолклорна култура в медийното пространство на вестниците „Тракия” и „Македония” от началото на 20 в.)”, защитена през 2006 г. пред Специализирания съвет по литературознание на ВАК. Бих искал да отбележа, че нейният дисертационният труд е приносен в изследването на пресечните области между фолклор, литература, етнокултура и медии. Той разкрива многозначната роля на медията (в случая вестника) в модерните времена, не само като информатор, дори не само като „място на памет” (П. Нора), а като транслатор на етнокултурна идентичност. Резултат от тези нейни изследвания е оригиналната по своето конципиране книга-албум „Македония в рисунки”(ВИ, С., 2003), превърнала се в библиофилска рядкост.

Може да се каже, че изследването на социокултурния контекст, в който се разполагат анализиранияте от Таня Казанджиева творби, автори и периодични издания, вече е традиция в изследователския ѝ подход към литературата изобщо и се превръща в своеобразна „запазена марка” и на нейните интерпретации на литературата за деца. Този подход е приложен и при създаването на хабилитационните трудове на Казанджиева „Фрагменти.....” и „Македонска звезда (1909–1910) ...”. Тук веднага искам да подчертая един неоспорим факт. Таня Казанджиева е изследователят, който откри и доказа, че сп. „Македонска звезда”, издавано в периода 1909–1910 г. е първото българско детско списание, предназначено за деца и юноши с българско самосъзнание, които живеят извън пределите на

Родината. Смятам, че този факт има днес не само символно, а особено значение, предвид статистиката, която съобщава, че над 2 млн. българи живеят извън пределите на страната. Затова смятам, че с откритието си Таня Казанджиева е направила сериозен принос в историята на българската литература за деца и юноши, а защо не и в историята на литературата у нас изобщо, разкривайки замисъла, идеите, целите и задачите на това издание, осъществени от плеяда всепризнати интелектуалци, сред които се откриват имената на проф. Александър Балабанов, Симеон Радев, Цанко Церковски, Трифон Кунев, Цоньо Калчев, Стоян Русев (Дядо Благо), Васил Ив. Стоянов, редакторът на изданието Петър Завоев и др. Нека припомним, със съжаление, че и до този момент, въпреки появилите се различни изследвания на литературата за деца у нас, няма цялостен труд, посветен на нейната история.

Изследването на сп. „Македонска звезда” има комплексен характер. В книгата си Таня Казанджиева разкрива личностите на авторите, които в същото време са и значими обществени фигури, жанровото разнообразие на публикуваните текстове, в повечето от които е заложена рецепцията на света от тогавашното дете. Много точно тя анализира механизма на съхраняване на етнокултурна идентичност в различна историческа ситуация и конципирането на идеята за „родното”. В изследването на това издание д-р Казанджиева демонстрира как се променя механизмът на периодиката за деца и юноши, като разширява сферата си на влияние, и успява да се превърне в транслатор на конкретни национални внушения (образователни, възпитателни и естетически, както и на идеологически) и на преносител на културна памет, в която се съхранява и утвърждава етнокултурна идентичност.

Не мога да не отбележа, че Таня Казанджиева е успяла да извади пред погледа на критиката и друг уникален факт. Списанието, което по принцип притежава традиционните за това време (началото на XX в.) характеристики на изданията за деца, притежава една необичайна черта – известна политичност и идеологизация. Умело вплетено и не на първо място, изследователката го е показала в цикъла „Македония – мой роден край”. От разговорите ми с нея за изследването на списанието съм разбрал, че тя е направила известен подбор на публикуваните в него текстове, които могат да се определят като силно политически, поради необходима коректност, която изисква днешната ни геополитическа реалност. Но това не омаловажава уникалната роля и значение на сп. „Македонска звезда” за просвещение на българското население в Македония и Одринско и за утвърждаване на българската му идентичност.

Интердисциплинарният подход, който Таня Казанджиева прилага и позволява да разкрие поредната нетрадиционна особеност на списанието, а именно, че в него е нарушен възрастовият принцип в литературата за деца и там са публикувани текстове, адресирани към разнородна по възраст читателска аудитория. Авторката предлага логично обяснение на този факт – целта на сп. „Македонска звезда” е да утвърди литературният български език и българската етнокултурна идентичност сред младите българи от Македония и Одринско.

За много литературоведи художественото оформление на изданията за деца и илюстративния материал в тях има второстепенно значение, но за Таня Казанджиева това е сериозна грешка изобщо в конципирането на идеята за литературата за деца. Според нея от особено значение за цялостната визия на едно издание е единството между текст и графично

оформление и тази нейна интенция и дава увереност да представи и илюстраторите на „Македонска звезда”. Няма да се спирам подробно на художниците, участвали в издаването на списанието, но ще подчертая нейната заслуга да открие не само за литературната, но и за културната история неизвестния факт, че творците работили в това детско списание са сред най-големите майстори на епохата (Хараламби Тачев, Георги Машев, Иван Енчев-Видю, Петър Морозов, Август Розентал, Константин Щъркелов и др.)

Ценен и впечатляващ е трудът на Таня Казанджиева да открие и да анализира това забравено повече от век уникално списание за деца и юноши, да представи неизвестни факти и дела от живота на емблематични фигури на българската култура, посветени конкретно на българската детска литература. И, разбира се, да попълни със значима и модерно интерпретирана информация част от българската литературна история (не само в частта ѝ за деца), както и литературното ни наследство с малко познати или неизвестни текстове.

Най-важната характеристика на представения хабилитационен труд „Фрагменти от българската литература за деца и юноши – XX век” е, че се опитва да пресъздаде, въпреки заглавието, една по-обща картина на нашата литература за деца от изминалото столетие. Текстовете, 7 на брой, са подредени хронологично, свързани с логиката на интертекстуалността, независимо от различните теми, които интерпретират. В нея Таня Казанджиева се опитва да пресъздаде един свят на словото за деца, в който се открива тематично и жанрово многообразие. Това, което веднага се откроява пред погледа на критика е традиционният интерес на авторката към периодичните издания за деца от конкретната епоха. В своите интерпретации

на отделните творби тя е изследвала пет детски периодични списания на страниците, на които са разположени анализираниите творби – „Македонска звезда”, „Детска радост”, „Прозорче”, „Детски живот” и „Градинка”. Още повече, тя разширява изследователския си интерес и към медиите на „възрастните”, на чийто страници открива четива, адресирани към младежката аудитория (главата – Легендите във в. „Македония” – мигрантска литература за деца и юноши).

В подкрепа на моето твърдение за последователния интерес на Таня Казанджиева към медиите и тяхната връзка с литературата за деца, макар че няма пряка връзка с книгата „Фрагменти”, бих искал да посоча и нейният доклад, с който тя се включи в Арнаудовите четения през изминалата 2015-та година, а именно „Феноменът „Радио” в произведенията на българските писатели за деца от 30-те 40-те години на ХХ век”. С тази тема изследователката доразвива традицията и поставя нови перспективи пред изследователската работа в полето на литературата за деца – корелациите, влиянията и взаимодействията на новите (електронни – радио, ТВ, интернет) медии и литературната словесност за деца. Мога да заявя, че у нас такива изследвания, в областта на литературата за деца, почти не са правени. В този контекст, мога да посоча само книгата на Георги Господинов „Поезия и медия. Кино, радио и реклама у Вапцаров и поетите на 40-те години на ХХ век“ (2005).

Втората книга е композирана на фрагментарен принцип и в някаква степен е нетрадиционна. Тя поглежда зад очевидното и известното, за да намери незабелязаното и неразкритото. Една оригинална идея е представянето на литературата за деца като философия в едноименната глава.

Бих искал да посоча като неоспорим успех на Казанджиева разкриването на механизма на изграждане на философските контракти за света, които писателите представят в прозаичните си текстове (разказите) в сп. „Детска радост“ (1933–1934). Не по-малко значими са изводите, които прави тя за философския конструкт на изкуството, част от което е и литературата.

В този аспект на изследване не мога да не посоча и главата „Приказките на поетите – Асен Разцветников, Йордан Стубел, Емануил Попдимитров“. Както самата авторка утвърждава в началото на статията, тя търси отговор на въпроса – за какво разказват поетите, в различна от стихотворната тъкан литература, а именно в прозата. От представената интерпретация на приказките на поетите, които тя изследва се налага не само изводът, че те пренасят идеите и внушенията на поетичния си свят в прозата, но и че имат свой, уникален принос в развитието на литературната приказка у нас.

Безспорен принос в съвременните изследвания на литературата за деца у нас е главата, представяща умишлено забравения повече от половин век писател Змей Горянин. В нея Таня Казанджиева проследява текстовете на писателя, публикувани в периодиката за деца. Това е стойностно доказателство за последователността в научните ѝ търсения. В това изследване тя откроява историческите разкази на Змей Горянин, които, забранени от конюнктурата на времето, остават в забвение. Те, обаче, както твърди Казанджиева, са високохудожествени текстове, чиято интерпретация на исторически личности и събития приближава това четиво до младежката

публика, без ни най-малко да омаловажава или принизява значимостта им или да ги инфантилизира.

Нетрадиционен поглед към произведенията на Асен Босев, интерпретирани до този момент само като утвърждаващи идеологическото рамкиране в литературата за деца у нас, представя изследователката в главата „Двуизмерният творец Асен Босев.....”. Искам да посоча оценката на д-р Александра Антонова от Института за литература на БАН за доклада на Таня Казанджиева на същата тема, изнесен на конференция, посветена на 100 годишнината на писателя през 2013 г, която напълно подкрепям: „...тя изведе оригиналната теза за нравствената критика, закодирана в конюнктурните образи у Босев. „Асен Босев по Езоповски пародира обществото, в което живее, фалша му”, посочи Казанджиева. Сред похватите на пародирание литературоведката откри смесването на сюжети, фолклорния нонсенс. Д-р Казанджиева се спря и върху механизмите на хумористичното у Босев, сред които посочи динамиката, римата, ритмиката, лаконичния израз. Тя определи Босев като следовник на Ран-Босилековата и Елин-Пелиновата хумористично-възпитателни традиции, спря се върху особеностите на сатиричната и нонсенсовата естетика, върху фолклорната стилизация като един от многото изразни похвати на Асен-Босевата гатанка, разнообразна като композиция и стилистика.” С тази интерпретация Казанджиева се присъединява към изследователите, които реабилитираха творчеството на писателя и го легитимират в света на днешното дете.

Книгата „Фрагменти...” притежава всички характеристики на хабилитационен труд, защото авторката е защитила успешно и авторитетно

тенденциите и проблемите в развитието на българската литература за деца и юноши от XX в., представени по нетрадиционен начин, чрез фрагментарна композиция, в опит да изгради част от общата картина на тази литература. Богатият илюстративен материал е опит да се пресъздадат в оригинален вид, доколкото е възможно, интерпретираните произведения в теоретичната част на книгата, в опит да се постигне автентичност. И в анализа на визуалното, както и в представянето на синкретизма между слово и изображение, Таня Казанджиева показва последователност в изследователските си търсения. Още повече, тази нейна позиция, по категоричен начин, е изразена във въведението на хабилитационния труд „Фрагменти от българската литература за деца и юноши – XX век”.

Разглеждайки двете книги, представени за хабилитация мога да обобща, че д-р Таня Казанджиева, насочва вниманието към тема, която е оставена встрани от изследователските погледи, а именно – литературната и медийната продукция на българските бежанци от Македония и Одринско. Акцентът е към полузабравени автори, произведения и културни факти. Таня Казанджиева прави опит чрез литературни и медийни текстове, предназначени не само за деца да реконструира скрит и затова изчезнал не само от литературната ни история свят.

Друг акцент, който ясно се откроява във всичките ѝ научни текстове е изследването на фолклора с неговите функции, корелации и ролята му при конструирането както на българската литература за деца, така и на цялостната картина на съвременния български културен модел.

Третият аспект от научните ѝ търсения, който приоритетно се разширява през годините, е насочването на изследователското ѝ внимание върху проблеми на културната антропология и медиите, като тук Таня Казанджиева много уверено прилага методите на интердисциплинарното изследване.

Научно-преподавателската дейност на Таня Казанджиева включва лекционни курсове и семинарни упражнения по българска литература за деца и юноши, български фолклор и културна и социална антропология в 4 специалности на бакалавърската степен и няколко магистърски курса в 2 специалности. В това си качество тя взима дейно участие в редица конференции, кръгли маси.

Гл. ас. д-р Таня Казанджиева е участвала в редица научни форуми, организирани от Института за литература на БАН, Националния военен университет „В. Левски”, Народната библиотека „Св. Св. Кирил и Методий”, Военна академия „Г. С. Раковски”, Софийски университет „Св. Кл. Охридски”, Русенски университет „А. Кънчев”, Югозападен университет „Н. Рилски” и други научни и изследователски организации, с доклади, които разглеждат въпроси от посочените области. Модерен подход в изследователската ѝ дейност и в анализа на емпиричния материал е интердисциплинарният.

Бих искал да отбележа още, че гл. ас. д-р Таня Казанджиева е редовен участник като асистент в теренните практики по фолклористика за студенти,

организирани от мен, които се провеждат през месец юни на всяка учебна година.

Тя участва и в редица проекти, свързани с научно-преподавателската ѝ дейност в Софийския университет. Д-р Казанджиева организира изложбата „Книгата като медия”, в която се представиха ръчно изработени книги, посветени на творчеството на български писатели за деца и юноши. Инициативата се организира съвместно с библиотеката на ФНПП и във връзка с Международния ден на детската книга – 2 април 2016. През 2015 г. тя организира изложба на фотографии на тема „Среща с необяснимото” на френския фотограф Жорж Ру във ФНПП на СУ „Св. Кл. Охридски”, като встъпителното слово бе произнесено от един от водещите преподаватели по изобразително изкуство в университета проф. Орлин Дворянов.

Особено важно за израстването ѝ като преподавател, който може да отговори адекватно на педагогическите критерии на нашето съвремие, беше участието ѝ в проект „Повишаване на капацитета на академичния състав от педагогическите специалности на Софийски университет в проектиране, провеждане и осигуряване на качествено електронно дистанционно обучение” през 2014 г. По този проект се създаде екип от сектор „Литература”, в който тя взе дейно участие в разработката на следните курсове:

- Българска литература за деца и юноши – автор;
- Чуждестранна литература за деца и юноши – в съавторство с проф. дфн. Т. Дяков;
- Българска фолклорна култура – в съавторство с проф. дфн. Т. Дяков;

– Народният календар –празници и вярвания на българите – в съавторство с проф. дфн. Т. Дяков;

– Съвременен български фолклор– в съавторство с проф. дфн. Т. Дяков;

– Текст и интерпретация– в съавторство с проф. дфн. Т. Дяков;

Дистанционните курсове бяха оценени от двама независими експерти, според заложените критерии и параметри, и получиха много висока оценка на университетско ниво.

Д-р Таня Казанджиева е участвала през годините и в научния проект „Българската литература за деца и юноши – национални и универсални ценности” към Института за литература при БАН, 2010–2013. Била е ръководител на младежки проект на ЕК – „Завърти се наоколо с музика и танц” – Созопол, 2006;

Нейният интерес като изследовател в проблематиката, свързана с медиите вероятно се дължи на факта, че през годините тя е работила в редица печатни и електронни издания у нас, като понастоящем е редактор и водещ на рубриката „Особен поглед” в предаването „Очите на четвъртата власт” на Радио София – БНР. Тя е автор и редактор на младежкото предаване „Джинджифил” на Радио София – БНР, излъчвано в периода 2013–2016 г. В него са реализирани редица предавания, които засягат темите за съхраняването на българския фолклор, за неговата популяризация, за новите му форми и проявления в съвременния свят. Трябва да се отбележи и авторската ѝ рубрика във в. „Българска армия” през периода май–август 2003 г. „Лицата на въстанието” по повод 103-та годишнина от Илинденско-Преображенското въстание.

Като цялост в своите публикации гл. ас. д-р Таня Казанджиева успешно прилага антропологическият подход при анализа на литературните текстове.

В заключение:

Предлагам на научното жури да присвои академична длъжност „доцент“ по професионално направление 2.1. Филология (Българска литература за деца и фолклористика) на гл. ас. д-р Таня Казанджиева.

София, 17 май 2016 г.

Проф. дфн Томислав Дяков